

Konflikt arcibiskupa Arnošta z Pardubic se svatojiřským klášterem v Praze*

Karel Pacovský

CONFLICT BETWEEN ARCHBISHOP ARNOŠT OF PARDUBICE AND ST. GEORGE'S ABBEY IN PRAGUE

The paper examines a several-year discord of Arnošt of Pardubice, the first archbishop of Prague, with the Benedictine nuns of St. George's abbey at Prague Castle led by their Abbess Agnes. The conflict, which culminated in an interdict imposed on the abbey, could only be reconciled after the intervention of Emperor Charles IV in 1355. The author gathers all available information on these events and evaluates their consequences for the convent.

KEYWORDS:

Arnošt of Pardubice; St. George's Convent in Prague; Convent of the Holy Spirit in Prague; Benedictine nuns; archbishop of Prague; ecclesiastical censure; Emperor Charles IV

Polovina 14. století znamenala pro benediktinky v Čechách a na Moravě nemalý zlom. Na jedné straně došlo ve čtyřicátých letech ke zdvojnásobení počtu jejich řeholních domů, když krátce po sobě ke dvěma stávajícím opatstvím na Pražském hradě a v severočeských Teplicích přibýly fundace na Starém Městě pražském a v moravské Pustiměři.¹ Na straně druhé se po nástupu pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic začaly „těšit“ zvýšenému dohledu nového ordináře, a to zřejmě v míře do té doby neobvyklé. Klášter sv. Jiří sice vždy spadal pod duchovní pravomoc pražských biskupů a přirozeně s nimi udržoval blízké vztahy, přesto z dochovaných pramenů nejsou známy žádné dřívější biskupské zásahy do vnitřních poměrů v komunitě.² Zdá se, že spíše než biskupové (kteří se sami teprve od konce 12. století a zejména v průběhu 13. století postupně emancipovali z pozice knížecích kaplanů)³ mívali dosud na život pražských benediktinek zásadnější vliv čeští panovníci, kteří klášter pojímali

* Tato práce byla podpořena programem Univerzitní výzkumná centra Univerzity Karlovy č. UNCE/HUM/016 a vznikla v rámci zastřešujícího projektu Specifického vysokoškolského výzkumu 2021 — 260 554, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

1 Pavel VLČEK — Petr SOMMER — Dušan FOLTÝN, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997, s. 534, 671–672; Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 627–631.

2 Takový pokus je však doložen v případě břevnovského opata v roce 1338, který chtěl klášter podřídit svému dohledu. Věc musel rozsoudit papež Benedikt XII., k němuž se abatýše s konventem odvolala. Národní archiv v Praze (dále NA), Archivy zrušených klášterů (dále AZK), Řád benediktinů (dále ŘB) sv. Jiří, inv. č. 231. Biskup Jan IV. z Dražic do tohoto významného kompetenčního sporu mezi kláštery ve své diecézi patrně vůbec nezasáhl.

3 Josef ŽEMLIČKA, *Spor Přemysla Otakara I. s pražským biskupem Ondřejem*, *Československý časopis historický* 29, 1981, č. 5, s. 704–730, zde s. 707–708; Robert ANTONÍN a kol., *Čtvrtý lateránský koncil a české země ve 13. a 14. století*, Praha 2020, s. 30, 47, 345–246.

jako součást královské domény i jako svou rodovou fundaci.⁴ Konflikt se každopádně stal důležitým milníkem v dlouhodobějším procesu upevňování autority pražského (arci)biskupství nad klášteřem.

Arnošt z Pardubic jistě chápal jako svůj životní úkol dát nově osamostatněné české církevní provincii pevný řád, aby zabezpečil její další příznivý rozvoj. Kvalitní chod církevní správy měly zajistit nově sepsané normy, zejména provinciální statuta z roku 1349, v nichž je jeden oddíl věnován také řeholní kázni. Klášterní představení podle něj mají dohlížet na to, aby řeholníci a řeholnice žili takovým způsobem života, který odpovídá jejich stavu.⁵ Pořádek se však arcibiskup snažil zavádět či upevňovat nejen obecnými výnosy, ale v těch církevních institucích, na něž měl přímý vliv, činil i konkrétní opatření. Roku 1349 vydal nová statuta pro olomouckou kapitolu a následujícího roku i pro svatovítskou kapitolu v Praze.⁶ Z let 1354 a 1355 pak pocházejí Arnoštova statuta pro staroboleslavskou kapitolu a kapitolu u sv. Jiljí v Praze.⁷ Jako „strážce řeholní disciplíny“⁸ se pustil také do vizitací klášterů benediktinů a augustiniánů kanovníků, které na rozdíl od klášterů tzv. eximovaných řádů spadaly do jeho pravomoci jakožto diecézního biskupa.⁹

Nástup dosavadního svatovítského děkana Arnošta do čela české církve v roce 1343 nepředstavoval jedinou významnou personální změnu těchto let. Dne 9. dubna 1345 zemřela svatojiřská abatýše Žofie z Pětichvost,¹⁰ spravující klášter od dvacátých let 14. století, a novou abatýší byla zvolena jistá Anežka. V literatuře bývá chybně označována přídomkem „z Vřeštova“, ale z dobových pramenů není o jejím původu nic známo.¹¹ Snad je totožná s podpřevorkou Anežkou zmiňovanou k 1. září 1328 v užším

4 V roce 1055 Spytihněv II. vyhnal abatýši, která upadla do nemilosti, z Čech: Bertold BRET-HOLZ (ed.), *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, MGH SS rer. Germ. NS II, Berlin 1923. Roku 1253 nařídil Václav I. řeholnicím opustit klášter, aby jej využil jako skladiště potravin kvůli hrozícímu vpádu Tatarů: Letopisy české od roku 1196 do roku 1278, in: Josef EMLER (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum II*, Praha 1874, s. 291. Přemysl Otakar II. v roce 1271 zdůvodnil konfirmaci klášterních výsad svou povinností „ecclesias, precipue nostro subiectas dominio, defendere ac prospere gubernare“: NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 212; Jindřich ŠEBÁNEK — Sáša DUŠKOVÁ (edd.), *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/2*, Praha 1981, č. 644, s. 270.

5 Jaroslav V. POLC — Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pražské synody a koncily předhusitské doby*, Praha 2002, s. 138–139: „[...] vitam et conversationem exhibeant ac habitum deferant regularem.“

6 Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Arnošt z Pardubic. Arcibiskup, zakladatel, rádce*, Praha 2008, s. 64.

7 Tamtéž, s. 76.

8 Ferdinand TADRA (ed.), *Cancellaria Arnesti. Formelbuch des ersten Prager Erzbischofs Arnest von Pardubic*, Wien 1880, s. 320: „nos [...] regularis discipline custodes.“

9 Jan Kapistrán VYSKOČIL, *Arnošt z Pardubic a jeho doba*, Praha 1947, s. 371–374; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Osobnost Arnošta z Pardubic*, in: Lenka Bobková — Ryszard Gładkiewicz — Petr Vorel (edd.), *Arnošt z Pardubic (1297–1364). Osobnost — okruh — dědictví = postać — środowisko — dziedzictwo*, Wrocław — Praha — Pardubice 2005, s. 23–42, zde s. 32–33; TÁŽ, *Arnošt*, s. 287.

10 Národní knihovna České republiky (dále NK), XIII E 14e, fol. 3v.

11 Lze snad jen předpokládat, že pocházela ze šlechtické či patricijské rodiny. Přídomek „z Vřeštova“ ve spojení s jejím jménem poprvé užil Jan Florián Hammerschmidt, který

vedení konventu vedle abatyše Žofie, převorky Kateřiny a kustodky Ludmily.¹² Jen o rok později se pak po smrti Jana Lucemburského 26. srpna 1346 vlády nad Českým královstvím ujal jeho syn Karel. Zatímco vztahy někdejšího biskupa Jana IV. z Dražic a abatyše Žofie z Pětichvost byly nejspíše bezproblémové,¹³ jejich nástupci se nevyhnuli otevřené konfrontaci.

Konflikt mezi Arnoštem z Pardubic a Anežkou poznamenal celou první polovinu padesátých let 14. století. Aby si arcibiskup vynutil poslušnost, neúspěšně se pokusil o sesazení abatyše a začátkem roku 1351 uvalil na klášter interdikt. Benediktinky se však jeho zásahům bránily, žalovaly ho u papežské kurie a po táhlých sporech se obě strany nakonec nechaly smířit až před samotným císařem v říjnu 1355. Do literatury tyto události poprvé uvedl až Václav Vladivoj Tomek na základě údajů císařské smírčí listiny z 29. října 1355.¹⁴ Autor staršího zpracování dějin svatojiřského kláštera z roku 1715, historik Jan Florián Hammerschmidt, o této listině a potažmo celé kauze zcela pomlčel. Místo toho vytvořil značně příkrášlený obraz abatyše Anežky spravující klášter v dobách zlaté vlády Karla IV., od něhož údajně přijala nebývalé výsady jako knížecí titul nebo právo korunovat české královny.¹⁵ Možná se zdráhal kalit pověst kláštera, k jehož oslavě chtěl naopak přispět, spíše mu ale tato listina vůbec nebyla známa.¹⁶

tuto abatyši (zemřela roku 1358) nejspíše mylně ztotožnil s řeholnicí Anežkou z Vřeštova (Agnes de Wrzyessczow), připomínanou v listině z 29. března 1378 (NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 276); srov. Joannes Florianus HAMMERSCHMIDT, *Historia in qua primaeva fundatio et institutio regionum ac antiquissimorum monasteriorum S. Georgii in castro Pragensi, S. Spiritus vulgo ad Misericordias Dei in antiqua Urbe Pragensi [...] recensentur*, Praha, Wolfgang Wickhart, 1715, s. 95.

¹² NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 241.

¹³ Žofie řešila ještě 15. května 1340 prodej klášterního platu v plné součinnosti s biskupem („de prefati domini episcopi et nostra unanimitate“), viz Ferdinand TADRA (ed.), *Summa Gerhardi. Ein Formelbuch aus der Zeit des Königs Johann von Böhmen (c. 1336–1345)*, Wien 1882, č. 185, s. 517.

¹⁴ NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 249; Bedřich MENDL (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále RBM) VI, Praha 1928, č. 156, s. 90–91; Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy III*, Praha 1875, s. 250. Z něj pak vycházejí např. František EKERT, *Posvátná místa král. hl. města Prahy I*, Praha 1883, s. 81–82; Václav CHALOUPECKÝ, *Arnošt z Pardubic. První arcibiskup pražský (1346–1364)*, Praha 1946, s. 126–127.

¹⁵ To bylo nedávno vyvráceno, viz Karel PACOVSKÝ, *Úloha svatojiřských abatyší při korunovacích českých královen*, *Folia Historica Bohemica* 32, 2017, č. 1–2, s. 151–178, zde s. 152 a 156. K Hammerschmidtovu vztahu k řeholní historiografii viz Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ — Jarmila KAŠPÁRKOVÁ (edd.), *Historiam scribere. Řádová historiografie raného novověku II. Biografický slovník*, Praha — Olomouc 2018, s. 319–322.

¹⁶ Svě dílo Hammerschmidt dedikoval abatyši Heleně Františce Pieroni, která mu umožnila studium svatojiřského archivu. Je však možné, že pouze té části, kterou zachycuje nejstarší inventář klášterních „privilegií a nadání“ z roku 1692, jež tato abatyše nechala sestavit krátce po nástupu do úřadu. Helenin inventář totiž tuto listinu (stejně jako jiné méně významné listiny) neuvádí, viz NK, XVII E 48, ff. 2r–4v. Smírčí listinu nezmiňuje ani anonymní německá klášterní kronika dokončená roku 1766, která také zřejmě čerpala pouze z klášterních privilegií zaznamenaných inventářem a oslavnou charakteristiku Anežky přebírá od Hammerschmidta, viz NK, XVI B 2/1, fol. 219v.

Breviář abatyše Anežky z poloviny 14. století. Zdobená iníciała zobrazuje klášterního patrona sv. Jiří, triumfujícího nad drakem. Zlaté písmeno A na okrajích strany upomíná na jméno majitelky rukopisu. Národní knihovna České republiky, XIII E 14e, fol. 429v.

Podrobněji se konfliktem zabýval Arnoštův pozdější životopisec Jan Kapistrán Vyskočil, který pro něj našel několik dosud opomíjených pramenů v arcibiskupské formulářové sbírce.¹⁷ Třebaže se totiž mnohé listiny týkající se sporu nedochovaly, znění některých z nich bylo arcibiskupskou kanceláří alespoň částečně použito jako vzor pro případné další obdobné písemnosti. Nové významné poznatky pak přinesla Zdeňka Hledíková. Celý konflikt coby příklad jednoho „z nejúpornějších Arnoštových sporů“ v rámci konsolidace a centralizace pražské arcidiecéze důkladně vylíčila ve vlastním podání jeho životní dráhy.¹⁸ V otázce příčin sporu však pracovala s nepodloženou — byť zároveň těžko vyvratitelnou — domněnkou o úpadku postavení i vnitřního života kláštera po skončení éry výjimečné abatyše Kunhuty Přemyslovny (1302–1321), stejně jako s neméně problematickým předpokladem přiměřenosti arcibiskupových zásahů. Podle její hypotézy byly za vyhrocení konfliktu odpovědné řeholnice se svou „nostalgí po starých časech svatojiřské výjimečnosti“. Zvláště hrdá abatyše Anežka prý velmi nelibě nesla pokles prestiže kdysi tak významného kláštera, což ovšem Z. Hledíková dokládá mylným tvrzením, že abatyši měla být nově sepsaným Karlovým korunovačním řádem odepřena tradiční účast na korunovacích českých královen.¹⁹ Jenže v tomto předpisu se naopak zmínka o abatyši při obřadu objevuje úplně poprvé.²⁰ Pokud měl interdikt nad klášterem s korunovacemi nějakou souvislost, pak asi jen v jeho dopadu na korunovaci Anny Svídnické 28. července 1353, kdy si lze přítomnost exkomunikované abatyše po boku arcibiskupa představit jen těžko.²¹

Oproti uvedeným pracím se předkládaná studie pokouší pojednávané události uchopit — nakolik to vzhledem k jednostranně zaměřeným svědectvím arcibiskupské kanceláře lze — z perspektivy svatojiřského kláštera. Zohledněny jsou zde proto i prameny, které zůstaly stranou dosavadního bádání, jelikož se sporu na první pohled netýkají (zejména pamětní kniha svatojiřských kanovníků či svatovítská kapitulní statuta).

PRŮBĚH KONFLIKTU

První ohlasy napjaté situace se dají podle Hledíkové sledovat od začátku roku 1350,²² když 3. února 1350 společně požádaly dva české kláštery benediktinek — v Teplicích a na Pražském hradě — papeže Klimenta VI. o potvrzení starých privilegií, svobod a exempcí a také o přidělení tzv. konservátorů, kteří měli chránit jejich práva před všemi narušiteli.²³ Svatojiřské abatyši a jejímu konventu papež určil 2. března 1350

¹⁷ J. K. VYSKOČIL, *Arnošt*, s. 372–373.

¹⁸ Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt*, s. 86–89.

¹⁹ Tamtéž, s. 87.

²⁰ Srov. Jiří KUTHAN — Miroslav ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, Praha 2009, s. 258–261.

²¹ K. PACOVSKÝ, *Úloha svatojiřských abatyší*, s. 157.

²² Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt*, s. 87.

²³ Ladislav KLICMAN (ed.), *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia* (dále *MVB*) I, Praha 1903, č. 1228, s. 660–661. O funkci konservátora jako ochránce práv některé církevní instituce či osoby obecně Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt*, s. 323.

na pět let za konservátory lubušského biskupa, pasovského probošta a boleslavského arcijáhna.²⁴ Následně zvláštní listinou z 19. dubna na žádost abatyše a konventu potvrdil klášteru všechny jeho svobody a výsady.²⁵ O rok později, 7. července 1351, ale papež pro svatojiřský klášter z neznámých důvodů jmenoval jiné tři konservátory, totiž mohučského arcibiskupa, děkana pražské kapituly a sakristána avignonského kostela.²⁶ To však již byl na klášter ze strany pražského arcibiskupa uvalen interdikt, vyhlášený nejpozději na jaře 1351.²⁷ Jelikož se Arnošt jako hlavní mluvčí královského poselstva k papeži od konce roku 1350 do března 1351 zdržoval mimo Prahu,²⁸ je asi nejpravděpodobnější vyhlášení interdiktu nad klášterem klást do období po jeho návratu z Avignonu mezi březem a květen 1351.

Události, které vedly k takovému vyhocení sporu, nelze přesněji datovat, ale jeho hlavní záminkou se nepochybně staly výsledky vizitace konventu, kterou Arnošt předtím vykonal. Z toho, jak celou věc zpětně popisoval, vyplývá, že se jako svědomitý správce svěřených duší rozhodl v souladu se svým pastýřským úkolem (*ex officio pastoralis nobis iniuncto*) klášter sv. Jiří vizitovat, patrně přímo osobně, aby přivedl k nápravě všechny nešvary (*excessus*) hodné nápravy. Se svými reformními snahami však v klášteře narazil na odpor abatyše i ostatních řeholnic. Arnoštovy rady si nechtěly vzít k srdci, dokonce pohrdly i otcovskými napomenutími (*paternis monitis*), a nakonec se odmítly řídit i jeho nařízeními (snad se těmito *mandatis* mínily jinde připomínané konstituce). Pro tuto vzpouru na klášter uvalil interdikt a všechny jeho členky exkomunikoval.²⁹ Vzhledem k tomu, že se většina pramenů k této kauze zachovala pouze ve formulářové sbírce bez uvedení konkrétních dat, není jasná přesná chronologie všech těchto událostí a zejména k církevním trestům arcibiskup patrně nepřikročil najednou, jak by se z tohoto líčení mohlo zdát, ale uchyloval se k nim postupně.

Je zřejmé, že v pozadí celého konfliktu stály protichůdné pohledy arcibiskupa a abatyše na rozsah vlastních kompetencí. To, co si arcibiskup vykládal jako zodpovědný dohled nad řeholním domem ve vlastní jurisdikci, chápaly řeholnice jako nepatřičné vměšování do svých vnitřních záležitostí. Arcibiskup vyžadoval ze strany kláštera a jeho představené poslušnost, jenže Anežka se mu podřídit odmítala a Arnoštovým zásahům se bránila. Zdá se, že se arcibiskup opravdu snažil změnit některé

24 MVB I, č. 1231, s. 661.

25 NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 242: „[...] vestris iustis postulacionibus grato concurrentes assensu omnes libertates et immunitates [...] confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus.“ Text listiny vzhledem ke své šablonovité formě bohužel neumožňuje bližší poznání okolností jejího vzniku.

26 MVB I, č. 1355, s. 710.

27 Podle listiny z 13. května 1354 trval interdikt již přes tři roky. Jana ZACHOVÁ (ed.), *RBM V/4*, Praha 2004, č. 1847, s. 813: „Quamvis interdictum ecclesiasticum per nos iam dudum in monasterio s. Georgii in castro Prag. certis ex causis positum a tribus annis aera ultra continue, inviolabiliter et inconcusse usque ad dominicam, qua cantatum fuit Jubilate deo nuper preterita [...]“ Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt*, s. 87.

28 Tamtéž, s. 75.

29 F. TADRA (ed.), *Cancellaria Arnesti*, s. 384–386.

zažité pořádky na úkor nezávislosti konventu. Největší odpor nejspíše vyvolal arcibiskupův pokus vnutit klášteru zvláštní konstituce (*constituciones*), kterými se měla komunita benediktinek nad rámec řehole řídit, jak naznačuje již zmíněná smírčí listina z 29. října 1355.³⁰ Ostatně problematické mohlo pro svatojiřský klášter být již ustanovení nových statut metropolitní kapituly z 18. listopadu 1350,³¹ podle něžž měli být lidé příslušející ke klášteru (s výjimkou řeholnic samotných) svátostně zaopatřováni výhradně svatovítským farářem nebo jeho pověřencem,³² nikoli tedy klérem klášterního kostela (svatojiřskými kanovníky), jak tomu bylo doposud.³³

Arcibiskup se nejpozději roku 1352 pokusil abatyši Anežku suspendovat.³⁴ Prohlásil ji za sesazenou a svatojiřské benediktinky si měly zvolit novou představenou. K jeho nemilému překvapení se však konvent k volbě nové abatyše neodhodlal. Ke svatojiřským benediktinkám proto vyslal svého kancléře Bohutu z Kladna a mistra Štěpána z Uherčic s výzvou, aby si do určeného termínu samy zvolily vhodnou abatyši, jinak jim měla být určena shora.³⁵ Žádná nová abatyše však ani poté zvolena či dosazena nebyla. Svatojiřské benediktinky se tak ve sporu postavily za stávající abatyši Anežku a arcibiskupovým pokusům o její sesazení vytrvale vzdorovaly. Je možné, že až tento kolektivní odpor arcibiskupa přiměl k vyhlášení interdiktu nad

30 NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 249; RBM VI, s. 91: „Et prefatus archiepiscopus paratus est et promisit maiestati nostre omnes suas constituciones, quas ultra regulam sancti Benedicti in prefato monasterio sancti Georgii auctoritate sua decrevit, nostro consilio et iuxta deliberacionem nostram moderari, interpretari et declarare seu omnino tollere iuxta, quod sibi duxerimus consulendum.“ Formulace naznačuje, že se řeholnice odmítaly v klášteře řídit jinými, zvnějšku určenými pravidly než samotnou Benediktovou řeholí.

31 K nim podrobněji J. K. VYSKOČIL, *Arnošt*, s. 308–321; Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt*, s. 158–161.

32 Antonín PODLAHA (ed.), *Statuta metropolitanae ecclesiae Pragensis anno 1350 conscripta*, Praha 1905, s. 36: „Tumbarius sancti Adalberti, qui et plebanus dicitur, omnibus tam clericis quam laicis intra muros castri Pragensis moram trahentibus per se vel ex causa rationabili et necessaria, ubi scilicet per se non posset, in quo ipsius oneramus conscientiam, per alium ministrat ecclesiastica sacramenta, sanctimonialibus sancti Georgii dumtaxat exceptis, quibus per dioecesim aliqua persona sui ordinis et aetatis provecetae, annue deputatur, quae ipsis, cum est opus, ea ministrat, familia etiam ipsius monasterii sexus utriusque omnia sacramenta a dicto tumbario vel ex causa, ut supra praemittitur, comissario eius recipit, quamvis apud ipsum monasterium de consuetudine consueverit sepeliri.“

33 Tak to alespoň vysvítá z pamětní knihy svatojiřských kanovníků (tzv. *Fragmentum praebendarum*), napsané někdy mezi lety 1355 a 1357; NK, XIII A 2, fol. 5ra a 7r. Text rukopisu vydal Gelasius DOBNER (ed.), *Monumenta historica Boemiae nusquam antehac edita VI*, Praha 1785, s. 334–374; viz též Karel PACOVSKÝ, *Fragmentum praebendarum. Komentovaná kritická edice a překlad rukopisu svatojiřských kanovníků ze 14. století*, diplomová práce, Ústav řeckých a latinských studií FF UK, Praha 2018.

34 Na konci tohoto roku totiž nejspíše zemřel arcibiskupský kancléř Bohuta, který měl záležitost vyřizovat, viz Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské. Ze správních dějin pražské arcidiecéze*, Praha 1971, s. 117; dne 2. března 1353 je již Bohuta připomínán jako zemřelý. Jan Bedřich NOVÁK (ed.), *MVB II*, Praha 1907, č. 25, s. 12.

35 F. TADRA (ed.), *Cancellaria Arnesti*, s. 337–338.

klášterem i k exkomunikaci všech řeholnic. K tomu, jak již bylo zmíněno, muselo dojít před květnem 1351, takže bychom pokus o Anežčino sesazení a jemu předcházející vizitaci kláštera mohli klást nejpozději na počátek roku 1351 (snad až po Arnoštově návratu od papežské kurie v březnu 1351, nebo ještě před jeho odjezdem na konci roku 1350).³⁶

Během probíhajícího sporu dále arcibiskup pohrozil exkomunikací všem církevním osobám, ať už světského nebo řeholního stavu, pokud by jakoukoli radou či pomocí podpořily svatojiřské benediktinky ve vzpouře proti jejich ordináři a řeholním ustanovením (*in rebellione nostra et contra regularia instituta*). Aby se nikdo nemohl vymlouvat na neznalost věci, nechal toto napomenutí přibít na dveře katedrálního i klášterního kostela a zanást do register.³⁷ Svatojiřské benediktinky tedy zjevně nezůstávaly ve svém zápasu osamoceny a mohly počítat alespoň s tichou solidaritou některých pražských kleriků. Ostatně bez jakékoli vnější podpory by těžko dokázaly arcibiskupovi tak dlouho vzdorovat.

Anežka přitom již poměrně brzy navázala spojení s papežskou kurií v Avignonu. Dne 1. srpna 1352 abatyše a její dvě spolusestry (Markéta, dcera Václava z Loučně, a *Janafecta*), třebaže exkomunikované svým diecézním biskupem, pro sebe získaly plnomocné odpustky pro případ smrti. Tytéž odpustky byly toho dne uděleny i jistě Juditě z Lipoltic a rytíři Vackovi z Kopidlna s jeho manželkou Ofkou.³⁸ Nepochybně se jednalo o skupinu přátelsky či pokrevně spřízněnou se zjevnou vazbou na pražské benediktinky.³⁹ Kvůli svému vzdoru vůči arcibiskupovi a uvaleným církevním trestům se tyto osoby snad mohly obávat, že by v případě své smrti nemusely být řádně svátostně zaopatřeny.

Následné úmrtí zmíněného Vacka z Kopidlna pak spor ještě vyostřilo. Rytíř Vacek měl totiž v doživotním užívání jisté klášterní statky, které se po jeho smrti vrátily zpět klášteru. Abatyše Anežka je pak chtěla bez svolení a proti vůli arcibiskupa opět dlouhodobě svěřit někomu jinému. Arnošt takové nakládání s klášterními majetky považoval za nerozumné a zakazoval ho i jiným klášterům.⁴⁰ Navíc nestrpěl samostatné počínání abatyše, které v tomto případě nemuselo být zcela standardní.⁴¹ Vzhledem k tak napjatým vztahům by ale abatyšina snaha o dorozumění s arcibiskupem těžko měla naději na úspěch. Arcibiskup proto pověřil pražského kanovníka

36 Srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt*, s. 75 a 87–88.

37 F. TADRA (ed.), *Cancellaria Arnesti*, s. 316–317.

38 *MVB I*, č. 1519–1523, s. 779.

39 Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt*, s. 287.

40 Např. v břevnovském klášteře po vizitaci 10. října 1357. Ferdinand MENČÍK (ed.), *Několik statutů a nařízení arcibiskupů pražských Arnošta a Jana I. (1355–1377)*, Praha 1882, s. 12–13: „[...] concessionones bonorum immobilium monasterii ad vitam seu ad longum tempus de cetero fieri inhibemus.“

41 Souhlas biskupa alespoň pro větší majetkové transakce je doložen u řady Anežčiniých předchůdkyň, namátkou u Zofie roku 1340: F. TADRA (ed.), *Summa Gerhardi*, č. 185, s. 517, Kunhuty roku 1305: NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 219; Josef EMLER (ed.), *RBM II*, Praha 1882, č. 2064, s. 890–891, Anny roku 1293: Eduard ŠEBESTA, *Nově nalezený zlomek formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně*, Praha 1905, č. 6, s. 28–29, nebo Judity roku 1281: NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 213; *RBM II*, č. 1233, s. 532–533.

Mikuláše Donatova a vikáře pražského scholastika Dobroslava, aby Anežce v jejím úmyslu zabránili. Ze znění pověření je ovšem zřejmé, že již příliš nedoufal, že by se Anežka umoudřila. On sám ji za abatyši neuznával (*que se pro abbatissa dicti monasterii gerit*) a apeloval na převorku a ostatní řeholnice, aby alespoň ony jménem konventu k Anežčině jednání nepřipojily svůj souhlas.⁴²

Do průběhu sporu hůře zařaditelné je Arnoštovo rozhodnutí o vizitaci svatojiřského kláštera, která se měla konat v pondělí po první postní neděli Invocavit neznámého roku prostřednictvím kleriků, jejichž jména bohužel nebyla zachována.⁴³ Zdá se, že tato vizitace nebyla totožná s vizitací stojící na počátku konfliktu, protože tu nejspíše provedl arcibiskup osobně a týkala se spíše řeholní disciplíny nebo nějaké obecné nápravy (*reformacio*).⁴⁴ Naproti tomu toto pověření uvádí jako jeden z důvodů vizitace údajnou bezprostřední hrozbu poškození majetkových zájmů kláštera.⁴⁵ Snad tedy mohla souviset s výbušnou otázkou statků po Vackovi z Kopidlna, takže by byla datovatelná do let 1353–1355. Hledíková ji ale klade již do souvislosti se sesazením abatyše Anežky, k němuž muselo dojít nejpozději roku 1352.⁴⁶ Je přitom také myslitelné, že tato vizitace s popisovaným konfliktem vůbec nesouvisela a proběhla ještě před ním nebo po něm. Ostatně o tom, jak vizitace i zmíněná majetková kauza dopadly, nemáme žádné zprávy.

Další pevné datum ve vývoji konfliktu představuje až neděle Jubilate 4. května 1354, kdy část kanovníků metropolitní kapituly porušila interdikt nad klášterem. Arcibiskup na události ostře reagoval listinou z 13. května, v níž se popisuje, k čemu došlo.⁴⁷ Ačkoli prý klérus pražského kostela již více než tři roky poctivě respektoval interdikt uvalený na sousední církevní instituci, v dotčenou neděli na něj někteří klerici katedrálního kostela nedbali a uspořádali slavné procesí s korouhvemi doprovázené liturgickým zpěvem, které vstoupilo do kláštera stíženého klatbou. Konkrétní rušitele interdiktu nejmenuje, přesto je vyzývá, aby se před něj osobně dostavili, doznali svou vinu a činili pokání, jinak je stihne exkomunikace. Bohužel není známo, jaké pohnutky organizátory tohoto procesí (jistě nikoli bezvýznamných rozměrů) vedly; zda se jednalo o cílenou provokaci, vyjádření solidarity s klášterem či snahu o návrat k normálnímu liturgickému provozu. Tato procesí svatovítských kanovníků z katedrály do kostela sv. Jiří totiž bývala o nedělích velikonoční doby tradiční.⁴⁸

Mezitím se u avignonské kurie rozbíhal soudní proces, protože abatyše s konventem se proti arcibiskupovým postupům odvolala k papeži. Podle arcibiskupových stesků

42 F. TADRA (ed.), *Cancellaria Arnesti*, s. 312.

43 Tamtéž, s. 345.

44 Tamtéž, s. 385: „[...] ex officio pastoralis nobis iniuncto causa visitationis ad monasterium sancti Georgii [...] accedentes [...]“

45 Tamtéž, s. 345. Doslechl se totiž, že v klášteře „sunt et committantur talia, que religionis sancte statum dedecorant, in temporalibus eciam adeo ut dicitur male regitur, quod nisi in brevi et cum effectu circa hec provideatur in irrecuperabile dampnum eiusdem monasterii posset redundare.“

46 Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt*, s. 88.

47 RBM V/4, č. 1847, s. 813–814.

48 NK, XIII A 2, s. 10v.

tam o něm pražské benediktinky šířily pomluvy a celkově znevažovaly jeho pověst. Obě strany již jmenovaly své prokurátory a celou věc začal jakožto auditor řešit kardinál Bertrand, biskup sabinský.⁴⁹ Nakonec ale do sporu zasáhl panovník, který jistě nebyl nadšený z táhlého konfliktu svého přítele a rádce s královským opatstvím uvnitř své hlavní rezidence (byl i osobním patronem a ochráncem kláštera),⁵⁰ zvláště když se tato kauza v dalekém sídle papežů zcela vymykala jeho kontrole. K osobnímu řešení napjaté situace však mohlo dojít až poté, co se Karel IV. vrátil z římské korunovační jízdy, na níž ho od konce roku 1354 do poloviny srpna 1355 doprovázel též Arnošt z Pardubic.⁵¹

Karel IV. obě znesvářené strany přiměl ke smíru, jehož okolnosti a podmínky byly popsány a uvedeny ve známost císařskou listinou z 29. října 1355.⁵² Před císaře se osobně dostavila abatyše Anežka, převorka Markéta, kustodka Alžběta (Eliška), podpřevorka Bětka a některé další řeholnice, aby se jménem svým a celého konventu poddaly pražskému arcibiskupu Arnoštovi. Ve své řeči se abatyše arcibiskupovi omluvila za to, že došlo k pohanění jeho pověsti u papežské kurie (ačkoli údajně nic takového neměly v úmyslu), deklarovala, že upouští od všech sporů a žalob, slíbila mu poslušnost a žádala ho o zrušení exkomunikací řeholnic a celého interdiktu nad klášteřem. Arcibiskup nato prohlásil, že také zanechává všech soudních sporů a ruší církevní tresty, které na ně sám uvalil. Anežka pak byla znovu potvrzena v úřadu abatyše a setrvala v něm až do své smrti v listopadu 1358.⁵³ Na naléhání císaře arcibiskup také slíbil, že přinejmenším zmírní, nebo dokonce úplně odvolá konstituce, které měl klášter z jeho nařízení přijmout.⁵⁴ Je proto možné, že právě nějaký takový dokument vydaný po vizitaci kláštera před pěti lety mohl být rozbuškou celého konfliktu. Jelikož se žádné Arnoštovy konstituce pro svatojiřský klášter nezachovaly, je pravděpodobné, že od nich arcibiskup nakonec zcela ustoupil. Představu, jak mohl takový dokument vypadat, dává nařízení Arnošta z Pardubic vydané 10. října 1357 pro břevnovský klášter poté, co arcibiskup toto benediktinské opatství osobně vizitoval. Jednotlivá ustanovení se týkala jak hospodaření kláštera, tak řeholní disciplíny (nabádal mimo jiné k přísnějšímu dodržování řehole, například ohledně zákazu masité stravy nebo osobního vlastnictví).⁵⁵ Poslední

49 NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 249; RBM VI, č. 156, s. 90–91; srov. Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt*, s. 89.

50 Karel IV. přijal klášter pod svou ochranu listinou z 1. května 1348; NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 238.

51 Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt*, s. 79 a 85.

52 NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 249; RBM VI, č. 156, s. 90–91.

53 František Antonín TINGL (ed.), *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim* (dále LC) I/1, Praha 1867, s. 75.

54 NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 249; RBM VI, č. 156, s. 91: „Et prefatus archiepiscopus paratus est et promisit maiestati nostre omnes suas constitutiones, quas ultra regulam sancti Benedicti in prefato monasterio sancti Georgii auctoritate sua decrevit, nostro consilio et iuxta deliberacionem nostram moderari, interpretari et declarare seu omnino tollere iuxta, quod sibi duxerimus consulendum.“

55 F. MENČÍK (ed.), *Několik statutů*, s. 12–15; srov. Milada VILÍMKOVÁ — Pavel PREISS, *Ve znamení břevna a růží. Historický, kulturní a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově*, Praha 1989, s. 42; Josef ŠRÁMEK, *Břevnovské opatství ve středověku. Břevnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*, Praha 2016, s. 74–75.

tečku za vleklým sporem učinil arcibiskup, když zvláštní listinou veřejně ohlásil absoluci, kterou benediktinkám udělil.⁵⁶

VIZITACE STAROMĚSTSKÝCH BENEDIKTINEK

Vleklý spor mezi „hlavou“ a „první dámou“ české církve přitom mohl mít dopad i mimo hradní okrsek. Stejně jako jiné kláštery nechal Arnošt vizitovat i nedávno založený klášter benediktinek při kostele sv. Ducha na Starém Městě pražském zvaný U Milosrdenství Božího (*Ad misericordiam Dei*).⁵⁷ Tímto úkolem pověřil břevnovského opata Předbora z Rostoklat a svého protonotáře, brněnského kanovníka Mikuláše z Kroměříže.⁵⁸ Vizitaci nelze bohužel přesněji datovat, protože se zprávy o ní zachovaly pouze v arcibiskupské formulářové sbírce. Nicméně na základě údajů o vizitátorech ji můžeme klást nejpravděpodobněji do první poloviny padesátých let 14. století,⁵⁹ tedy do doby, kdy byl nad druhým pražským klášteřem benediktinek vyhlášen interdik.

Vizitace zjevně neskončila pro klášter sv. Ducha příznivě, neboť vzápětí byl zmíněný Mikuláš z Kroměříže pověřen přijmout rezignaci místní abatyše Anežky, pokud by se k takovému kroku „dobrovolně“ rozhodla.⁶⁰ Důvodem ke složení úřadu mohl být nespořádaný život řeholic. Arnošt zdůrazňoval, že pro všechny z nich mají platit stejná pravidla, že všechny mají jíst společně v refektáři, společně spát v dormitáři a také se společně účastnit modliteb na kůru.⁶¹ Zda v tlaku na sesazení staroměstské abatyše hrál nějakou roli arcibiskupův spor se stejnojmennou abatyší na Pražském hradě, není bohužel známo. Hledíková se dokonce domnívá, že šlo o touž osobu, tedy že klášter sv. Ducha byl na počátku své existence administrován svatojiřskou abatyší Anežkou.⁶² Na rozdíl od svatojiřského kláštera však arcibiskupův zásah u sv. Ducha nenarazil na větší odpor a abatyše byla úřadu skutečně zbavena. Konvent se za dosavadní abatyši Anežku nepostavil, nejspíše proto, že byl vnitřně rozdělen a panovala v něm vzájemná nevraživost.⁶³ Za takových okolností nebyl jednotný vzdor vůči arci-

56 F. TADRA (ed.), *Cancellaria Arnesti*, s. 384–386.

57 J. K. VYSKOČIL, *Arnošt*, s. 372, včetně pozn. 2 na s. 607–608. V některých pramenech je nazýván U Milosrdenství Páně (*Ad misericordiam Domini*).

58 F. TADRA (ed.), *Cancellaria Arnesti*, s. 319–321.

59 Předbor byl opatem v letech 1336–1360. Mikuláš z Kroměříže je jako arcibiskupův protonotář připomínán 22. ledna 1354 (*MVB II*, č. 198, s. 85), přičemž 1. března 1357 je již doložen jako císařův protonotář (tamtéž, č. 565, s. 226). Brněnským kanovníkem byl pouze do září 1359 (*LC I/1*, s. 102).

60 F. TADRA (ed.), *Cancellaria Arnesti*, s. 321.

61 Tamtéž, s. 308.

62 Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt*, s. 173. Ztotožnění obou abatyší je však diskutabilní a vzhledem k nedostatečné pramenné základně jej nelze jednoznačně potvrdit ani vyvrátit. Jméno Anežka bylo velice rozšířené, takže mohlo jít o pouhou shodu jmen, navíc by bylo zvláštní, že by v arcibiskupově listu abatyše nebyla označena též za abatyši významnějšího kláštera na Pražském hradě.

63 Tento vzájemný odpor se snad projevoval i tím, že některé sestry nejdly s ostatními v refektáři. F. TADRA (ed.), *Cancellaria Arnesti*, s. 308.

biskupovi možný. Správu kláštera měl Mikuláš do volby nové představené svěřit převorce, kustodce a dvěma dalším „rozumným“ sestrám, které si k sobě přiberou.⁶⁴ Sám arcibiskup pak zvláštním listem pověřil převorku Barboru, aby klášter prozatímně vedla a přísně dohlížela na dodržování řeholní kázně, jinak měla být potrestána za nedbalost a ostatní jeptišky za neposlušnost.⁶⁵ Dne 13. července 1358 již v čele kláštera s jistotou stála nová abatyše Magdaléna.⁶⁶

DŮSLEDKY PRO SVATOJIŘSKÝ KLÁŠTER

Ačkoli by se mohlo zdát, že svatojiřský klášter vyšel z konfliktu víceméně vítězně (konstituce byly odvolány a abatyše setrvala v úřadu), mnohé se asi přece jen změnilo. Podle pamětní knihy svatojiřských kanovníků (tzv. *Fragmentum praebendarum*), sepsané snad jen těsně před dojednaným smírem či spíše krátce po něm (někdy v letech 1355–1357), měli dříve kanovníci prastaré zvykové právo trvajícím od založení kostela (*auctoritatem de consuetudine ecclesie a sui fundacione*) zpovídat jak ostatní kanovníky, tak řeholnice i veškerou klášterní čeleď obojího pohlaví, stejně jako jim vysluhovat i ostatní církevní svátosti.⁶⁷ Tato pasáž připojená formou osobní vzpomínky na starého kanovníka Tomáše Putena, který tuto výsadu svým mladším kolegům připomínal, už je zřejmě jen nostalgickým ohlasem ztracené svobody. Podle Arnoštových statut vydaných roku 1350 pro metropolitní kapitolu u sv. Víta měl svátostný servis na Pražském hradě zajišťovat výhradně svatovítský farář a pouze svatojiřské benediktinky byly z jeho pravomoci vyňaty.⁶⁸ Zdá se, že na tomto předpisu, který také mohl stát u počátků konfliktu mezi klášterem a arcibiskupem, se nic nezměnilo. Svatojiřským kanovníkům se tak nejen zmenšilo pole působnosti, ale kostel sv. Jiří pro klášterní čeleď zcela pozbyl významu farního kostela. Výjimka udělená svatojiřským benediktinkám ohledně možnosti vlastního zpovědníka však nebyla ani tak svobodou, jako spíše jejím značným omezením. Napříště tímto zpovědníkem mohl být pouze benediktinský mnich. Navíc si ho nemohly určit samy, ale měl jim být každoročně přidělován.⁶⁹ Jelikož svatojiřští kanovníci již později nebývají označováni jako kaplani,

64 Tamtéž, s. 321–322.

65 Tamtéž, s. 307–308.

66 NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 251. Naposledy je doložena 1. března 1360 (tamtéž, inv. č. 255), další zpráva o abatyši u sv. Ducha pochází až z 11. dubna 1373, kdy tento úřad zastávala jistá Gertruda (tamtéž, inv. č. 269).

67 NK, XIII A 2, fol. 7r: „Thomas dictus Puten [...], qui cum senior fuit inter canonicos, sociorum suorum, monialium et laycorum familiarium, servitorum monasterii utriusque sexus confessionem audivit et absolvit, asserens se et quemlibet seniore canonicum et ebdomadarium in sua ebdomada habere auctoritatem de consuetudine ecclesie a sui fundacione confessionem audiendi et absolvendi personas clericales et laicales ad ipsam ecclesiam sancti Georgii pertinentes, sicut et alia sacramenta ecclesiastica ministrandi, a tempore cuius contrarium in memoria hominum non habetur.“

68 A. PODLAHA (ed.), *Statuta*, s. 36.

69 Tamtéž: „[...] quibus per dioecesim aliqua persona sui ordinis et aetatis provectae, annue deputatur.“

successit acū wenczelao plebano de mlicem punitio altaris scē kathi
 ue meā pgenis punita ut. risti duo ultimo nominat. ryle r palum sac
 dotalia ut sui antecessores expleuerunt officia. Item possessor corpus quicun
 ptende sacerdotis. qd ē i uilla bohemes. r deane post duas araturas in luthu
 czeues spectant ad eandem. quā atpe Thoby epī pgenis. Thomas dictus
 puren. possidendo solus pto sibi r sue ptende debita sacerdotalia etant officia.
 qui cū tenor. sicut inter canonicos. Socor suoz monialiu r laycoz familia
 r uin. seruitoz monasterij utuulz. seruis confessionē audiuit. r ab soluit.
 asserens se r quēlibz. seniorez canonicū reb dōrū. i sua eb dō hie. auctoria
 rem de consuetudine ecclie aliu fundacione. r fessione audiendi. r ab solue
 di. psonas clericales. r laicales. ad ipsam eccliam sū Georgij pntentes. sicut
 ralia sacramenta. ecclie astica ministrandi. atreuz aut. corptū i memoria ho
 minū nō hētur. cui johānes dictus Ter. homia. in ptenda successit. r mor
 tuus ē ipse iohēs quarto id. decemb. Anno dñi m. ccc. xxxvii. deanus
 pte peanne dēlate uidelicet. xv. sexagen. Thomas serzer p datus. lxxxix.
 gross. iure dicit. in uilla apitencz. opante. r in mīlacione. l. ludmle. ptefe
 rone. canonicis. r mīstis. in cēssentibz. missē. xxvii. gross. dūdicendos. j.
 gñū matribz. j. cāpanarijs. vñū paupibz. amīstrat. Inuplus adit. jo
 hāns amīlario pntibz. iugitibz. r nulle. cistē. cān. r mīstis. xxvii. y. gñ
 i octozio. j. i candelis. j. matronabz. j. cāpanarijs. r i. gñ. ipanc. paupibz.
 mīstis. expēdit. cui iohi. hāctus. vilandi. r pgn. pndicti. p. pūthone.
 successit. ut i pta sacerdotale officia. sibi r sue ptende debuit. gñm. sacdotij.
 suscepit. tenet. plebanus. de wolduch. r tenefio. albus. p. omūtao
 nē successit. Inptendis. adit. dyaconatibz. sicut. distanca. officia. corpa. r de
 me. abbatia. cū. noie. corpum. tres. marcas. leues. annuatim. ab. dōbz. soluit.
 vnus. ad. rā. comibz. r. decimas. i. uenū. p. uante. r. Bladi. i. uilla. post. r. in. me.
 dicanem. de. canax. de. capis. trū. amūnay. in. Erzezano. p. cap. In. qua. pte
 tenda. quidā. wenczelaus. p. celestinū. papā. p. nū. r. post. ar. d. iaco. p. gen.
 fās. sicut. cui. lupus. r. lupo. michael. r. michael. petrus. de. Thalem. terk. succē
 sit. qui. omīs. dyaconalia. officia. r. de. dyacones. p. mo. p. b. v. existentes. pege

Et nō q. de eadem uilla. Post. deane. hmo. tam. p. nū. qm. bladum.
 p. nū. Boetam. abbat. in. ce. ad. boua. r. uentis. sicut. tū. lare. exp.
 imitade. bonis. ut. habeat. r. tū. b. r. tere. Que. deane. i. d. u. f. omibz.
 ad. duas. sc. se. excedunt. annuatim.

Thomas
 Georgij pntentes
 Georgij pntentes

In uilla apitencz

post r p. h. y. c. i.

Rota de p. nū. r. Anacomb.
 Sicut. Sicut. Boetam.
 post r. p. h. y. c. i.
 Boetam.

v. l. a.

Pamětní kniha svatojiřského kostela zvaná *Fragmentum praebendarum* byla napsána krátce před rokem 1357 a dosvědčuje, jak se v průběhu 14. století měnilo fungování sboru svatojiřských kanovníků. Národní knihovna České republiky, XIII A 2, fol. 7r.

jako se to dělo ještě v první polovině 14. století,⁷⁰ a alespoň jediný známý zpovědník jeptišek z počátku 15. století skutečně pocházel z benediktinského řádu,⁷¹ tento předpis Arnoštových statut pravděpodobně zůstal v platnosti.

Nabízí se otázka, nakolik lze do souvislosti s tímto konfliktem klášterů současně sepsání zmíněné pamětní knihy svatojiřských kanovníků.⁷² Snad mohlo být kanovníkům vedení takové knihy po arcibiskupových vizitacích přinejmenším doporučeno. Šlo sice o svého druhu písemnou fixaci organizace života kostela, ale nejedná se o žádné oficiální stanovy. Formou prostého popisu (bez rozkazovacích konjunktivů) nepřipomíná žádná statuta vydaná arcibiskupem pro jiné církevní instituce,⁷³ proto lze za jejím vznikem hledat spíše snahu písemně zaznamenat všechny dosavadní zvyklosti i práva kostela, aby v případě dalšího konfliktu již kanovníci měli na čem stavět svou pozici.⁷⁴ S touto pamětní knihou souvisí také breviář abatyše Anežky, jehož kalendář eviduje množství údajů ohledně vyplácení různých dávek kanovníkům i řeholnicím tak, jak je to v ní uvedeno.⁷⁵ Někdy v téže době byl sepsán i svatojiřský *liber ordinarius*, podle počáteční rubriky nazývaný *Ordo servicii Dei*, který předepisuje pořádek liturgie v klášteře.⁷⁶ Otázku, jestli lze motivaci k pořízení tohoto nového liturgického rukopisu hledat ve sporech s arcibiskupem, či zda naopak nevznikl na jeho popud a neodrážejí se v něm arcibiskupovy reformní snahy, ponechávám otevřenou dalšímu bádání.⁷⁷

* * *

Neúprosné trvání arcibiskupa Arnošta z Pardubic na dodržování církevní disciplíny a neméně vytrvalý odpor abatyše Anežky a jejích spolusester vedly k několikaletému zápasu, do nějž musela zasáhnout papežská kurie i samotný císař. To svědčí o nevídaném sebevědomí této ženské komunity.⁷⁸ Třebaže nakonec byly řeholnice nuceny se

70 Např. NA, AZK, ŘB sv. Jiří, inv. č. 223; Josef EMLER (ed.), *RBM III*, Praha 1890, č. 1426, s. 559: „prebendariorum seu capellanorum nostrorum;“ *MVB I*, č. 239, s. 147: „in ecclesia sancti Georgii in castro Pragensi canonicatum sive prebendam aut capellaniam.“

71 Karel PACOVSKÝ, *Elzka legit et relegit. A Benedictine Nun in Early Fifteenth-Century Prague as a Reader and a Librarian*, in: Jakub Zouhar (ed.), *Monastic Libraries in East Central and Eastern Europe between the Middle Ages and the Enlightenment*, *Monastica Historia V*, Brno — St. Pölten 2020, s. 135–158, zde s. 136; srov. Knihovna Národního muzea, XVI C 8, fol. 195rb.

72 NK, XIII A 2.

73 Odkazuje na ně Z. HLEDÍKOVÁ, *Arnošt*, s. 76; podrobněji je rozebírá J. K. VYSKOČIL, *Arnošt*, s. 276–341.

74 K. PACOVSKÝ, *Fragmentum*, s. 33–34.

75 NK, XIII E 14e, ff. 2r–7v; srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Kalendáře rukopisů kláštera sv. Jiří*, *AUC-HUCP 2*, *Z pomocných věd historických* 8, 1988, s. 35–78, zde s. 47–48.

76 NK, XIII E 14d. Byl napsán nepochybně po roce 1347, jistě před 1365, viz Z. HLEDÍKOVÁ, *Kalendáře*, s. 46–47.

77 Rukopisem se ve svém dizertačním projektu aktuálně zabývá Anna Žáková z Ústavu hu-dební vědy FF UK.

78 Tak význam sporu hodnotí Renáta MODRÁKOVÁ, *Úřad abatyše kláštera benediktinek u sv. Jiří na Pražského hradě v období 13.–14. století*, in: Pavel Krafl (ed.), *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, Praha 2008, s. 580–587, zde s. 584.

arcibiskupovi podřídit a jeho pravomoci nad klášterem nebylo dále možné zpochybňovat, asi v roce 1379 nechaly ozdobit nový dřevěný nástavec tumby knížete Vratislava v interiéru klášterního kostela pozoruhodnou malbou,⁷⁹ jejíž námět má s osobou dávno zemřelého fundátora jen pramálo společného: před stojící benediktinkou klečí na kolenou biskup a uctivě od ní přijímá pastýřskou berlu. Tuto provokativní připomínku první abatyše Mlady, která v Římě získala papežský souhlas pro založení pražského biskupství, nelze při pohledu z hlavní lodi přehlédnout. Kdykoli pražský arcibiskup či jeho biskupský zástupce přicházel ve slavném procesí do svatojiřské baziliky, musel předtím, než vystoupil do prostoru vyvýšeného presbytáře, zrakem spočinout na Vratislavově náhrobku a uvědomit si, komu ve skutečnosti za svůj úřad vděčí. Svatojiřské benediktinky svůj boj zjevně nevzdávaly.⁸⁰

RÉSUMÉ:

Arnošt of Pardubice, as the first archbishop of Prague (1344–1364), strived for a reform of the organization of the Czech ecclesiastical province (newly established in 1344) and for a stricter discipline in ecclesiastical institutions under his jurisdiction (especially chapters, religious houses of Augustinian canons, and Benedictines). However, his reform efforts in St. George's abbey at Prague Castle encountered persistent resistance from the Abbess Agnes (1345–1358) and her nuns. Archbishop Arnošt visited the Benedictine nuns personally no later than in spring 1351 and issued new convent's statutes which were rejected by them. He tried to break their disobedience by suspending the abbess, but the nuns stood up for her. As a result, all of them were excommunicated, and an interdict was imposed on the abbey by the archbishop. This tense situation lasted for more than four years. In the meantime, the convent filed a lawsuit against the archbishop at the papal court in Avignon. Only the personal intervention of Emperor Charles IV, who was both a friend of Arnošt and an official protector of St. George's abbey, could reconcile them on 29 October 1355. As part of the compromise, Abbess Agnes asked the archbishop for forgiveness and promised him obedience. Archbishop Arnošt removed the interdict and ceased to insist on the issuance of new convent's statutes. Although the archbishop failed to enforce all his reform ideas, the independence of the nuns and their clergy (the so-called St. George's canons) was significantly limited.

Mgr. Karel Pacovský je doktorandem Ústavu řeckých a latinských studií Filozofické fakulty a studentem Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy. Zabývá se českými církevními dějinami středověku a raného novověku, téžistěm jeho výzkumu je život pražských benediktinek v pozdním středověku (karel.pacovsky@ff.cuni.cz).

⁷⁹ Viktor KOTRBA, *Tumba knížete Vratislava v bazilice sv. Jiří na Pražském hradě*, in: Jaroslav Pešina (ed.), *Sborník k sedmdesátinám Jana Květa*, Praha 1965, s. 123–132; srov. Ivan BORKOVSKÝ, *Svatojiřská bazilika a klášter na Pražském hradě*, Praha 1975, s. 32–37.

⁸⁰ Vratislavův náhrobek pochází z doby abatyše Kateřiny z Lipoltic (1378–1386), která patrně měla úzké osobní vazby na abatyši Anežku (její laická příbuzná Judita z Lipoltic patřila do zmíněné skupiny kolem abatyše Anežky a rytíře Vacka z Kopidlna, která 1. srpna 1352 získala papežské odpustky). Sama Kateřina však byla nakonec sesazena, když se proti ní postavily její vlastní spolusestry, srov. V. V. TOMEK, *Dějepis města Prahy III*, s. 250–251; V. KOTRBA, *Tumba*, s. 127.

Svatojiřská abatyše Mlada předává prvnímu pražskému biskupu Dětmarovi pastýřskou berlu. Výjev na nástavci tumby knížete Vratislava (foto autor, 2021).